

*Anna Chadaj**

O PIERWSZEJ KOBIECIE Z DYPLOMEM MAGISTRA INŻYNIERA GÓRNIKA

10 kwietnia 2008 roku w wieku 99 lat zmarła Marta Adelajda Dorota Kłyszewska – pierwsza kobieta w Polsce z dyplomem magistra inżyniera górnika – absolwentka Akademii Górniczej w Krakowie. Jubileusz 90-lecia Uczelni jest dobrą okazją aby przedstawić jej sylwetkę.

1. Trochę historii

W roku akademickim 1921/22¹ dopuszczono po raz pierwszy do studiów w Akademii Górniczej, w charakterze wolnej słuchaczki, kobietę – Janinę Gibałą. Jej prośba o przyjęcie na studia, jako studenta zwyczajnego, zapoczątkowała na posiedzeniu Ogólnego Zebrania Profesorów dyskusję nad dopuszczeniem kobiet do studiów górniczych w Akademii.

* Oddział Informacji Naukowej BG

¹ Rok 1921/1922 rozpoczął się 3 X 1921 r., poprzedzony egzaminem wstępnym. Na I rok przyjęto 80 kandydatów, a wśród nich pierwszą kobietę J. Gibałą (wolną słuchaczkę). Immatrykulacja odbyła się 7 XII 1921 roku.

W protokole z szóstego posiedzenia Ogólnego Zebrania Profesorów Akademii Górniczej w Krakowie zwołanego 12 grudnia 1921 roku w sali posiedzeń przy ul. Loretańskiej w punkcie 6 porządku obrad czytamy: „Rektor dr Hoborski oświadcza, że jedyna w Akademii słuchaczka nadzwyczajna p. Gibałówna wniosła podanie o dopuszczenie jej w poczet studentów zwyczajnych. Zanim Kolegium zajmie się rozpatrzeniem samego podania należałoby wpieryw zająć się zasadniczą stroną zagadnienia, tj. czy kobiety w ogóle mogą być dopuszczone do studiów w Akademii Górniczej w charakterze studentów zwyczajnych. Ustawa o szkołach akademickich nie przewiduje wprawdzie żadnych różnic między kandydatami płci obojga, prawo jednak górnicze zabrania kobietom pracy w podziemiach. Także uzus dotychczasowy Akademii i wgląd na numerus clausus zdawałby się przemawiać przeciwko studiom kobiet na Akademii². Zebrani poddali szczegółowej dyskusji kwestię studiów kobiecych na Akademii, przy czym stwierdzili jednomyślnie, że nie stoi nic na przeszkodzie, aby kobiety mogły zapisywać się na wydział hutniczy. Odnośnie do górnictwa zdania są podzielone – po zamknięciu dyskusji uzyskuje większość głosów (7 przeciwko 3) wniosek Dra Krauzego w brzmieniu następującym: *Kolegium Profesorów Akademii Górniczej postanawia dopuścić kobiety do studiów na obu wydziałach Akademii Górniczej, z utworzeniem jednak dla nich osobnego numerus clausus, który stanowić będzie tylko pewną procentową część numerus clausus dla słuchaczy płci męskiej. Odnośnie do podania słuchaczki nadzwyczajnej Gibałówny zauważa Dziekan Dr. Studniarski, że sprawa dopuszczenia jej w poczet studentów zwyczajnych – jest nie do pomyślenia. Cały szereg bowiem kandydatów, którzy uzyskali przy egzaminie konkursowym adnotację względnie pomyślną – oczekuje na przyjęcie do Akademii, kiedy tylko opróżni się jakie miejsce. Niezależnie od tego zgłasza się wielu petentów i zewnątrz [z zewnątrz], b. oficerów i żołnierzy Armii Polskiej, którym odmawia się stale przyjęcia ze względu na brak miejsca. Po dłuższej dyskusji postanawiają obecni na wniosek dra Stocka (uchwalony 7 przeciw 3 głosom) przejść do porządku dziennego nad tą sprawą”³.*

Ostatecznie Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dopuściło – począwszy od 1 października 1922 roku – kobiety do studiów w Akademii Górniczej, jednak w celu uniknięcia konkurencji z mężczyznami ustalono liczbę ośmiu kobiet jako osobny numerus clausus studentek pierwszego roku.

Kolejną kobietę, tym razem już jako studenta zwyczajnego, w poczet studentów AG przyjęto dopiero kilka lat później. Była to Marta Adela Dorota Suchanek.

2. Okres studiów i pierwsze lata pracy zawodowej. Od geodety do dokumentalisty

Pierwsza studentka AG urodziła się 12 lipca 1909 roku w Otyni koło Kołomyi jako starsze z dwojga dzieci Pawła Suchanka i Wilhelminy Anieli z domu Tietze. Brat Rudolf –

² Przyjęcie Gibałówny na studia w charakterze studenta zwyczajnego byłoby obejściem obowiązujących w Akademii przepisów o egzaminie konkursowym.

³ Protokół z 6. posiedzenia Ogólnego Zebrania Profesorów Akademii Górniczej w Krakowie odbytego dnia 12 grudnia 1921 roku – Archiwum AGH (sygn. 9 A).

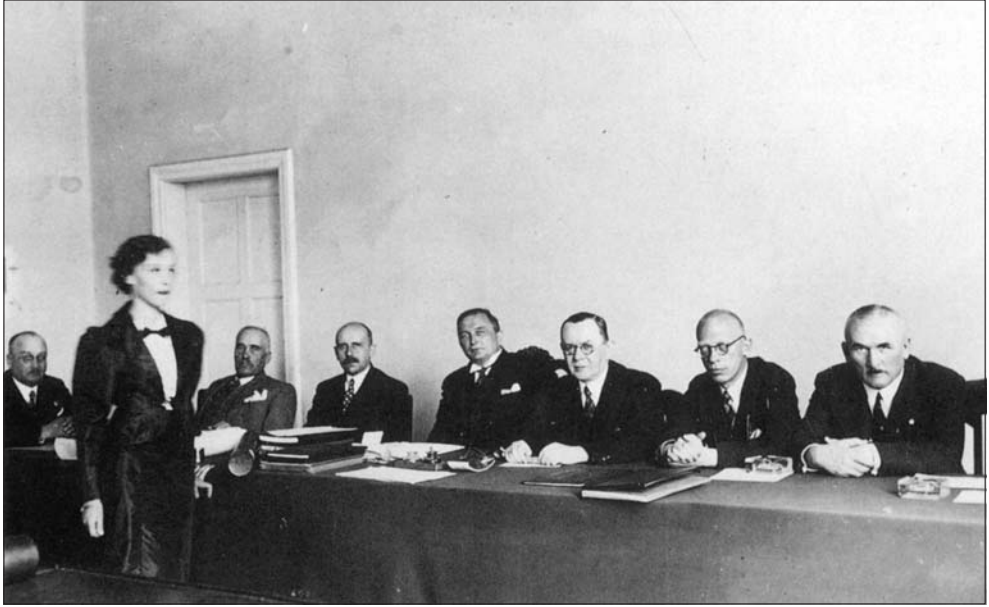
również absolwent AG – był inżynierem hutnikiem⁴. Po ukończeniu Państwowego Gimnazjum Żeńskiego w Krakowie w roku 1927 Marta Suchankówna rozpoczęła studia na Wydziale Górniczym Akademii Górniczej (rys. 1).

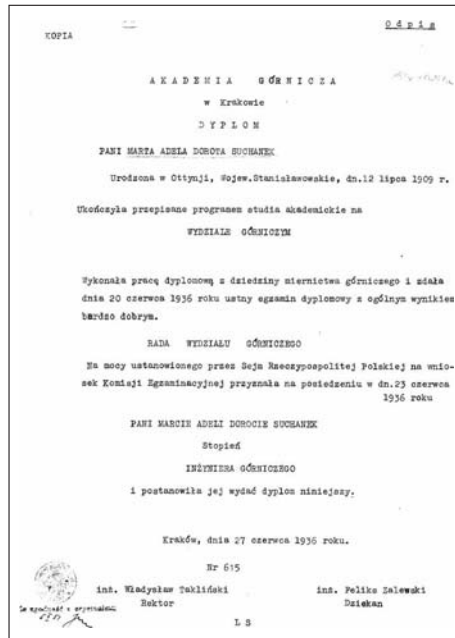
Rys. 1. Praktyka wakacyjna studentów AG w kopalni „Grodziec” – 1933 r. Stoją od lewej: Stanisław Mazurkiewicz, Tadeusz Niepokojczycki, Marta Suchankówna, Henryk Waclaw Lewandowski, Karol Fabris, Feliks Laskowski, (?) Bałabuszyński

Już w czasie studiów (w latach 1931–1936) była zastępcą asystenta, a później asystentem w Zakładzie Geodezji i Miernictwa Górniczego AG. Tam pod opieką prof. Oskara Nowotnego przygotowała pracę dyplomową z zakresu miernictwa górniczego i 20 czerwca 1936 roku zdała ustny egzamin dyplomowy z ogólnym wynikiem bardzo dobrym. 23 czerwca 1936 roku, na wniosek Komisji Egzaminacyjnej, Rada Wydziału Górniczego przyznała M. Suchanek stopień inżyniera górnika (nr dypl. 615) (rys. 2 i rys. 3).

⁴ Rudolf Suchanek (ur. 7 IV 1911, zm. 3 III 1997) – absolwent Wydziału Hutniczego AG. Pracę dyplomową obronił 15 XII 1937 roku u prof. J. Buzka (nr dypl. 694). Po ukończeniu studiów pracował: 1938/1939 – Huta Kościuszko w Chorzowie (asystent stalowni); 1939 – Hutnicze Zakłady Trzyniec (inż. ruchu stalowni); 1939/1941 – Fabryka Części Rolniczych Maszyn „Aeromechanika” Kraków (kierownik techniczny); 1942 – Firma S.M. Baranowscy (inż. budowlany); 1943/1944 – firma Budowlano-Ślusarska F. Wessely Kraków (kierownik techniczny); 1945/1949 – „Biprohut” Gliwice (projektant); 1949/1958 – Centralne Biuro Konstrukcji Maszyn i Urządzeń Odlewniczych, Kraków (st. projektant); 1958/1960 – Zakład Produkcji Inwalidzkiej Spółdzielni Usług i Wytwórczości Różnej, Kraków (kierownik techniczny); 1960/1976 – Biuro Projektów i Dostaw Pieców Tunelowych, Kraków (gł. specjalista); 1977/1986 – Spółdzielnia Gromada (praca na 1/2 etatu w charakterze tłumacza).

Rys. 2. Egzamin dyplomowy pierwszej absolwentki Akademii Górniczej – Marty Suchanek w dniu 23 czerwca 1936 roku (pierwszej dyplomantki do 1939 roku)

Rys. 3. Odpis dyplomu Marty Suchanek

Po ukończeniu studiów Marta Suchanek podjęła pracę w kopalni węgla kamiennego „Walenty–Wawel” w Rudzie Śląskiej, w dziale szkód górniczych, na stanowisku mierniczego. W 1939 roku wraz z mężem Jerzym Kłyszewskim (kolegą ze studiów) przenieśli się do Warszawy. Tam od lutego 1940 r. do sierpnia 1944 r. pracowała w wydziale budowlanym Poczty Głównej na stanowisku maszynistki.

1 czerwca 1945 roku zaczęła pracować w Społecznym Przedsiębiorstwie Budowlanym w Warszawie na stanowisku inżyniera. 1 czerwca 1946 roku przenieśli się do Instytutu Badawczego Budownictwa (od 1949 roku Instytut Techniki Budowlanej). Pełniła tam funkcję zastępcy kierownika Ośrodka Informacji Naukowo-Technicznej, w którym zorganizowała fachową bibliotekę oraz kierownika Pracowni Informacji. Nawiązała współpracę w zakresie wymiany informacji z wieloma ośrodkami informacji naukowo-technicznej w kraju i za granicą.

Do jej zadań, oprócz zwykłych obowiązków administracyjnych, należała m.in. weryfikacja tłumaczeń sporządzanych na potrzeby własne Instytutu oraz na konferencje międzynarodowe w językach angielskim, francuskim i niemieckim, redakcja merytoryczna i klasyfikacja analiz dokumentacyjnych przekazywanych do Centralnego Instytutu Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej (CINTE), opracowywanie bieżących przeglądów czasopism i zestawień bibliograficznych na wybrane tematy.

Marta Kłyszewska wiele lat współpracowała z CINTE, szczególnie w dziedzinie aktualizacji tablic Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej (UKD) dla budownictwa. Od 1962 roku była członkiem Zespołu do Spraw Klasyfikacji oraz członkiem Grupy Roboczej do Spraw Aktualizacji i Rozwoju Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej przy CINTE. Zweryfikowała tablice UKD w dziedzinie budownictwa (działy: 624 i 69), opiniowała również „Projekt zmian i uzupełnień do UKD w dziedzinie budownictwa” w celu przekazania do FID (Federation Internationale de Documentation) oraz opiniowała i wprowadzała poprawki do specjalnego wydania UKD „Budownictwo i Architektura”.

Ponadto w latach 1950–1953 była redaktorem działu zagranicznego czasopisma „Inżynieria i Budownictwo”. Współpracowała też z Państwowym Wydawnictwem Technicznym, uzupełniając i poprawiając hasła do słownika budownictwa ogólnego; była współautorką 3-tomowej fundamentalnej pracy: *Polska Bibliografia Budownictwa* (T. 1: 1945–1955; T. 2: 1956–1960; T. 3: 1961–1965).

Marta Kłyszewska pracowała w Instytucie Techniki Budowlanej do końca marca 1973 roku.

Przez cały czas pracy wyróżniała się ofiarnością, zaangażowaniem i umiejętnościami organizacyjnymi⁵. Przede wszystkim dzięki jej działalności Instytut stał się przodującą placówką w kraju w zakresie informacji i zaopatrzenia w najnowszą naukową literaturę w dziedzinie budownictwa.

W ostatnich latach pracy zawodowej, od 1 kwietnia 1973 roku, przenieśli się do Centralnego Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Przemysłu Betonów CEBET, w którym jako specjalista od spraw informacji naukowej i technicznej pracowała do końca marca 1977 roku (dwa ostatnie lata na pół etatu).

⁵ Informacja z teczki osobowej M. Kryszewskiej – Archiwum Instytutu Techniki Budowlanej w Warszawie.

3. Działalność konspiracyjna

Niezależnie od pracy zawodowej Marta Kryszevska zaangażowała się w działalność konspiracyjną w okresie II wojny światowej. Władając biegle językiem niemieckim, francuskim i angielskim, stała się cenioną współpracownicą i łączniczką, używając pseudonimów „Marta” i „Grześ”.

Przysięgę AK-owską złożyła w listopadzie 1942 r., po śmierci męża Jerzego, który zatrzymany w ulicznej łapance, został wywieziony do Obozu KL Auschwitz i tam rozstrzelany na podwórku Bloku Śmierci 27 maja 1942 roku.

Wybuch powstania warszawskiego zastał Martę Kłyszewską na ul. Szkolnej, gdzie opiekowała się mieszkaniem swych przyjaciół Ady i Stanisława Jeute. W mieszkaniu tym umieszczono ambulatorium szpitala ewangelickiego i punkt sanitarny. Już w pierwszych dniach powstania cudem przeżyła bombardowanie ul. Szkolnej, z przysypanej gruzem zbombardowanej kamienicy ocalała jedynie ona, teściowie Kłyszewscy i dwaj ranni pacjenci punktu sanitarnego. Po upadku powstania wraz z ludnością cywilną trafiła do obozu w Pruszkowie, a stamtąd dostała przydział pracy w pralni sanatorium gruźliczego w Bystrej koło Bielska-Białej. Do stolicy wróciła w kwietniu 1945 roku.

Zainteresowana problematyką patriotyczną, historią II wojny światowej i sprawami środowiska AK-owskiego zebrała wraz z drugim mężem Wacławem (bratem Jerzego) znaczącą kolekcję wielojęzycznej literatury na ten temat, po polsku niemal kompletną. Wielka i żarliwa patriotka, żyjąca sprawami Polski i jej miejsca w nowoczesnej, zjednoczonej Europie, była aktywną członkinią Koła Oddziału I Komendy Głównej AK i Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. Przez cały okres stanu wojennego Marta Kłyszewska uczestniczyła również w konspiracyjnej działalności wydawniczej. Z jej współpracy korzystały zespoły: Niezależnej Oficyny Wydawniczej NOWA, Wydawnictwa Krąg i „Tygodnika Mazowsze”.

6 kwietnia 2004 roku została awansowana na stopień podporucznika Wojska Polskiego, co przyjęła jako wielki zaszczyt i z czego była naprawdę dumna⁶.

Za pracę zawodową Marta Kłyszewska wyróżniona została Medalem 10-lecia PRL (1955), Złotym Krzyżem Zasługi (1972), złotą odznaką „Zasłużony dla Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych” (1980) oraz Odznaką Honorową AGH za zasługi położone dla rozwoju Uczelni (1977). Za działalność konspiracyjną uhonorowana została londyńskim Krzyżem Armii Krajowej (1974) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2007), przyznany w 63. rocznicę powstania warszawskiego.

Marta Kłyszewska była tłumaczką na język polski angielsko- i francuskojęzycznych książek poświęconych zagadnieniom okupacji niemieckiej. Przetłumaczyła m.in. z francuskiego książkę Jean-Francois Steinera, *Warszawa 44. Powstanie* (Warszawa 1984), tytuł oryginalny *Varsovie '44. L'insurrection* (Paris 1975), a z angielskiego książkę słynnego asa AK-owskiego wywiadu i kuriera płk. Jana Karskiego, *Wielkie mocarstwa a Polska* (Warszawa 1987); tytuł oryginalny *The Great Powers and Poland* (Lanham 1985).

Marta Kłyszewska zmarła 10 kwietnia 2008 roku. Została pochowana na Starych Powązkach w Warszawie.

⁶ Na podstawie relacji M. Hilchena.

LITERATURA

- [1] Akademia Górnicza w Krakowie. Skład Personelu. Program Naukowy. Zakres Wykładów. Warunki Przyjęcia. Przepisy Egzaminacyjne. Sprawozdanie Rektoratu za r. 1921/2. Sprawozdanie Kuratorium Finansowego. Rok Czwarty, Nakładem Akademii Górniczej w Krakowie [1922/23]
- [2] *Hilchen M.*, Ciocia Marta: 12 lipca 1909–10 kwietnia 2008, BIP 2008, nr 6/7, s. 30–31
- [3] Kronika i spis absolwentów. I Pion Górniczy, Kraków 1979
- [4] Księga Honorowa zasłużonych dla Instytutu Techniki Budowlanej, T. 1, Warszawa 1985
- [5] Księga wychowanków i wychowawców Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (1919–1949), Kraków 1979
- [6] Archiwum Centralnego Ośrodka Badawczo-Rozwojowego Przemysłu CEBET w Warszawie –teczka osobowa
- [7] Archiwum Instytutu Techniki Budowlanej w Warszawie –teczka osobowa
- [8] Protokół z 6. posiedzenia Ogólnego Zebrania Profesorów Akademii Górniczej w Krakowie odbytego dnia 12 grudnia 1921 roku – Archiwum AGH (sygn. 9 A)
- [9] 75 lat Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie, Kraków 1994
- [10] Suchanek Andrzej – materiały z archiwum rodzinnego
- [11] *Szwagrzyk F., Wirska-Parachoniak M.*, 50 lat Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w fotografii, Kraków 1971